Argument

Dintr-o anumită perspectivă, selecția materialului din acest volum poate fi caracterizată drept eclectică şi sumară, dar dacă se ține seama de scopul acestui volum, orientarea discuției spre câteva teme teoretice (dintre cele mai importante) şi ilustrarea lor cu date de limbă concrete devin justificate. Valorificând o experiență didactică de două decenii, derulată în bună măsură în paralel cu activitatea de cercetare în domeniul gramaticii, încerc să propun aici câteva sugestii pentru didactica sintaxei moderne, mai precis o descriere „prietenoasă" a conceptelor gramaticale actuale, care să vină în sprijinul celor care se apropie de bunăvoie sau silit de conjunctură, de descrierile tehnice, formale. Obiectivul major pe care l-am avut în vedere aici a fost ca în explicațiile propuse să ofer o perspectivă simplificată asupra conceptelor şi a faptelor de limbă, cu respectarea sensului şi spiritului cadrului teoretic modern, fără însă a face concesii adevărului ştiințific. Simplificarea trebuie să servească înțelegerii fenomenelor, fără a le ştirbi semnificația.

Volumul de față este unul dintre rezultatele cercetării efectuate de colectivul grantului CNCSIS A-916: *Modele teoretice şi aplicații pentru receptarea diferențiată a operelor literare ale scriitorilor români canonici în conformitate cu reforma curriculară pe cicluri de învățământ liceal*, derulat între anii 2006 şi 2008 la Facultatea de Litere a Universității Transilvania din Braşov, sub coordonarea prof. dr. Caius Dobrescu. În cadrul acestui proiect am avut sarcina de a gândi soluții pentru eficientizarea orelor de limbă şi comunicare.

Deşi se subordonează programului cercetării amintite, mai există un motiv (oarecum „egoist") pentru care am alcătuit acest volum: eu însămi am simțit nevoia de a avea un instrument de lucru în munca mea cu studenții, dar mai ales pentru cursurile de formare continuă a profesorilor de limba română. Aveam nevoie de un suport de curs sistematizat şi de un set de exerciții adecvate pentru a testa şi a fixa concepte noi, pe care nu pot evita să le introduc în aceste întâlniri cu cel mai motivat public al prelegerilor pe teme de gramatică. Lucrarea de față îşi propune să fie un manual de gramatică modernă, destinat în primul rând profesorilor care doresc (sau sunt nevoiți) să asimileze noutățile de descriere gramaticală,

BDD-B454-01 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:28 UTC)

dar şi studenților filologi. Pentru mulți dintre aceştia, lectura Gramaticii academice a limbii române (GALR) poate fi descurajantă.

În ultimele patru-cinci decenii, mai ales, descrierea structurii gramaticale a limbilor naturale a evoluat considerabil, astfel încât, deşi aparent majoritatea descrierilor încorporează încă numeroase concepte şi categorii tradiționale, literatura actuală a devenit aproape inaccesibilă pentru mulți cititori (chiar de formație filologică). Am convingerea că sunt necesare lucrări de acest tip, care prin modul de prezentare a conceptelor şi a soluțiilor de interpretare să faciliteze accesul la literatura lingvistică actuală. Cred că este necesar ca prestigiul de altădată al gramaticii să fie redobândit şi aceasta nu se poate realiza decât printr-o instrucție modernă a dascălului de gramatică. În ultimii ani, componenta *limbă şi comunicare* a înlocuit „vechea" gramatică, determinând o deplasare a accentului dinspre descrierea riguroasă a structurilor limbii şi, implicit, dinspre analiza acestora, înspre exersarea unor tipare de comunicare şi reliefarea aspectelor discursive ale limbii. Nu neg importanța acestor aspecte în învățarea limbii şi în dezvoltarea competențelor comunicative, dar experiența de membri ai acestei comunități lingvistice ne arată că slăbirea interesului pentru descrierea sistemului limbii poate avea consecințe grave.

♦

Când matematicienii vorbesc despre eleganța domeniului lor, se referă la limpezimea şi simplitatea fundamentală a unor adevăruri verificabile, la faptul că de la un set minimal de principii se pot dezvolta teorii capabile să explice natura universului.

Gramatica a fost considerată multă vreme o disciplină apropiată de matematică, o „matematică a limbii", menită să conducă la exprimarea clară şi nuanțată a ideilor. Eleganța gramaticii rezidă în faptul că la baza oricărui text într-o limbă dată – articol de ziar sau fragment de roman, discurs electoral sau rețetă culinară, instrucțiuni de folosire a unui nou aparat sau text filozofic – stau câteva tipare primare. Aşadar, întocmai ca în matematică, un set minimal de forme şi de principii reprezintă eşafodajul de la temelia celor mai elaborate construcții.

Ideea de „a face gramatică" (adesea redusă la analiza gramaticală mecanică) poate părea pentru mulți mai mult sau mai puțin înfricoşătoare şi aceasta se datorează, probabil, pe de o parte unor practici şcolare depăşite, dar care mai persistă din păcate, pe de altă parte, naturii înseşi a limbii. Gramaticile îşi propun să facă generalizări legate de structura limbii, dar limbile naturale „au obiceiul de a fi mai complexe în structura lor

BDD-B454-01 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:28 UTC)

internă decât pare la prima vedere şi adesea scapă unei analize simple.” [1]. Cu toate acestea, se admite că achiziția gramaticii e utilă pentru utilizarea eficientă a limbii în comunicare, conştientizarea regulilor ei constitutive facilitând utilizatorului limbii o mai bună planificare a modului în care îşi transmite mesajele în comunicare. Înalta competență lingvistică sau uzul eficient şi nuanțat al limbii reprezintă un factor major al succesului individual (în profesie şi în societate, în general).

În şcolile de pretutindeni, studiului limbii materne i se acordă o mare importanță, iar competențele pe care şcolarul le dobândeşte prin această disciplină sunt esențiale pentru toate achizițiile ulterioare şi slujesc drept instrument pentru dobândirea de cunoştințe dintre cele mai variate. Teoretic, aşa stau lucrurile şi în cazul limbii române. În şcoală, *limba şi literatura română* e prima rubrică din catalog, e un important obiect de examen, deci am putea conchide că e privită cu mare seriozitate. Predarea gramaticii se reduce exclusiv la anii de gimnaziu, practic întreaga informație legată de sistemul limbii, cunoştințele ce țin de descrierea nivelului gramatical se concentrează în ultimele clase ale acestui ciclu şcolar. În anii de liceu, lecțiile de comunicare (mai reduse ca număr în comparație cu cele de literatură) sunt menite să rafineze achiziția limbii, să conducă la dobândirea unor competențe superioare. Cu toate acestea, dacă ne-am propune un sondaj[2] legat de cum se vorbeşte astăzi limba română, am constata probabil că majoritatea celor intervievați s-ar declara nemulțumiți, ar spune că limba „se strică”, „se urâțeşte”, „sărăceşte”[3]. E foarte puternic înrădăcinată impresia că numeroşi vorbitori tineri, în majoritatea lor absolvenți de şcoală medie, cel puțin, nu au atins nivelul de competență scontat.

Admițând că formula didactică profesată la noi este una modernă şi adecvată, admițând că dispunem de instrumente de lucru concepute în mod profesionist, admițând că datele umane ale ecuației nu s-au schimbat față de deceniile anterioare (mă refer la calitatea intelectuală a elevilor), ne putem întreba de ce s-a produs totuşi această „mutație”.

Fără a avea pretenția că dețin răspunsul la această întrebare, îndrăznesc să avansez o ipoteză pe care mi-a sugerat-o un fenomen „socio-lingvistic” petrecut în spațiul autohton acum câțiva ani. Analiza lui ar putea oferi o perspectivă asupra chestiunii limbii în şcoală. Apariția în 2005 a *Dicționarului ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* ($DOOM_2$), mai precis modificările ortografice propuse şi atitudinea mai tolerantă față de uz pe care o promova în ceea ce priveşte unele variante flexionare sau accentuale au declanşat reacții pătimaşe, furtunoase curente de opinie în

BDD-B454-01 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:28 UTC)

presă şi în diverse manifestări publice sau private. Apariția în acelaşi an a noului tratat academic - *Gramatica limbii române* (GALR, 2005 / 2008) a determinat noi luări de poziție, la fel de pătimaşe. Surprinzător, cele mai multe veneau din partea unor dascăli de limba română[4], speriați că vor trebui să le predea elevilor încă vreo patru complemente noi, care nu se regăseau în vechea gramatică. Au apărut şi alte voci indignate că „se schimbă gramatica", „nici gramatica nu mai este, domnule, ce era odată!". Cei care criticau vehement „schimbarea gramaticii" nu înțelegeau că gramatica academică este un tratat ştiințific, o descriere a românei actuale cu metodele de astăzi ale cercetării lingvistice, de care româna avea mare nevoie de multe decenii. Nu se înțelegea că, în privința celor patru complemente „nou apărute", nu s-au inventat în mod artificial noi fapte de limbă, ci avem de-a face cu o rafinare a descrierii aceloraşi fapte de limbă, pe baza datelor oferite de cercetările recente. De exemplu, în descrierile tradiționale, cuvintele subliniate din enunțul: ***Le**-am dat **copiilor** de mâncare* îndeplinesc funcția sintactică de complement indirect. Secvența subliniată în: *Mă tem **de gripa** aviară* are aceeaşi funcție, de complement indirect. În noua gramatică, cele două situații sunt considerate poziții sintactice diferite, pentru că s-a observat că se manifestă diferit atât formal - *copiilor* e un substantiv în cazul dativ, *de gripa* e în acuzativ prepozițional - cât şi sub aspectul posibilităților de combinare: *copiilor* poate fi dublat sau substituit prin forma scurtă (cliticul) *le*, celălalt nu: **Mă îi tem.* În consecință, avem de-a face cu două fenomene diferite, considerate prin tradiție unul singur.

Desigur că pentru vorbitorul de română medie, importantă nu este descrierea ştiințifică a faptelor de limbă, aceasta se adresează specialiştilor, dar printre ei se numără şi profesorul de limba română. Dacă acesta preia informația respectivă şi i-o comunică elevului neprelucrat, încărcându-l cu „încă un complement de învățat pentru teză", nu se rezolvă mare lucru. Mai importantă decât memorarea unor clasificări ar fi dobândirea deprinderii de a opera cu cele două tipuri de construcții, semnalarea zonelor de interferență dintre acestea, semnalarea tendințelor limbii[5].

Am realizat, aşadar, grație acestui fapt anecdotic, că misiunea învățământului lingvistic universitar este una dificilă şi probabil că nu reuşim întotdeauna să satisfacem toate aşteptările (motivele pentru care se întâmplă asta reclamă o altă discuție). Probabil că inadecvarea metodologică de care suferă predarea gramaticii astăzi are drept cauză şi insuficienta implicare a lingviştilor în problemele didacticii limbii. Discursul ştiințific în acest domeniu a ajuns la un grad de abstractizare care face destul de dificilă înțelegerea lui de către neinițiați. S-a ajuns la

BDD-B454-01 © 2009 Editura Universității Transilvania din Brașov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:28 UTC)

specializări atât de înguste, încât comunicarea e dificilă chiar între lingvişti preocupaţi de aceeaşi problemă, dar care lucrează în cadre teoretice diferite.

Învăţământul lingvistic universitar are o misiune dificilă pentru că, pe de o parte, cercetarea lingvistică din România trebuie să se sincronizeze cu ceea ce se întâmplă la nivel mondial, româna trebuie să intre în acest circuit şi acest lucru nu este posibil fără specialişti pregătiţi să facă faţă acestei provocări, pe de altă parte, învăţământul filologic trebuie să-şi pregătească absolvenţii şi pentru alte trasee profesionale. Revenind la problema modernizării studiului românei în şcoală, consider că reforma trebuie să înceapă cu dascălul şi nu neapărat cu programa clasei a cincea. E importantă şi aceasta, dar nu e condiţia suficientă. Deci, reforma trebuie să înceapă de la nivelul instruirii studentului filolog care se pregăteşte să predea limba română. El este cel care trebuie să înţeleagă cât mai bine cum funcţionează limba şi asta nu se poate face decât în mod profesionist, la nivelul secolului al XXI-lea. De aceea este necesar ca învăţământul superior să-i ofere, pe lângă informaţia ştiinţifică, şansa de a-şi dezvolta conştiinţa metalingvistică, capacitatea de a privi limba sub toate aspectele ei, dincolo de obsesia normei rigide. Filologul nu trebuie să fie un „poliţist" al limbii, ci un specialist conştient de faptul că limba e dinamică, în consecinţă şi norma e dinamică. Limba e un obiect inefabil, imposibil de captat în clasificări rigide. Dacă filologul alege să devină profesor de limba română, iar opţiunea aceasta o face cu onestitate şi nu conjunctural, el devine un practician chemat să ia decizii în situaţii imprevizibile, dar bazându-se în fiecare moment pe soliditatea cunoştinţelor sale şi pe profunda înţelegere a obiectului pe care îl manipulează. Cred că acest lucru e valabil în orice profesie, de fapt. Aşadar, un dascăl cu o asemenea mentalitate va şti să-şi invite elevii să exploreze limba, să-i descopere posibilităţile, să înveţe să opteze cu eleganţă şi cu dezinvoltură pentru cea mai potrivită dintre variatele modalităţi în care poate fi exprimată o idee. În aceeaşi măsură, această mentalitate este de dorit şi în cazul altor opţiuni profesionale: jurnalism, profesii legate de comunicare, de ştiinţa literaturii, de cultură, în general. Şi în aceste cazuri există o componentă „didactică", în sensul că profesionistul cuvântului este un model pentru cei cărora li se adresează.

Întorcându-ne la comparaţia cu matematica, am putea spune că este greu de imaginat o înaltă performanţă în ştiinţele aplicate fără solide cunoştinţe din ştiinţele fundamentale. Este greu de imaginat performanţa lingvistică fără „gimnastica minţii" care este gramatica. Cu siguranţă avem încă nevoie de gramatică, dar metodele tradiţionale par să nu mai fie adecvate nici în acest caz, aşa cum nu mai sunt nici pentru alte discipline.

BDD-B454-01 © 2009 Editura Universităţii Transilvania din Braşov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:28 UTC)

Câtă încredere am avea într-un medic care ne-ar recomanda ventuze sau lipitori pentru tratarea migrenei? Şi în cazul gramaticii e nevoie să trecem de la stadiul de „pus ventuze” la un stadiu modern. „Ventuzele” nu mai sunt remediul recomandat pentru migrene, nu vor vindeca nici bolile de care suferă didactica limbii.

♦ ♦ ♦

BDD-B454-01 © 2009 Editura Universităţii Transilvania din Braşov
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:28 UTC)